

jsou hledáním středního členu – 39 *paralogismus* v logice chybný závěr n. vadný důkaz, vznikající z neznalosti věci nebo logických pravidel – 57 *žádný důvod toho druhu* důvod nikoli nutný, nýbrž pouze „pravděpodobný“, působící na přesvědčení – 67 *Filosof v dvádnácté knize své Metafysiky* Aristoteles, Metafysika 1071n – 69 *Augustin ve spise o víře k Petrovi* odkaz se nehodí na žádný z několika Augustinových menších spisů nadepsaných v lat. orig. De fide, nýbrž na 2. knihu De anima (O duši), která má věnování Ad Petrum presbyterum a vykládá m. j. také o otázkách víry – 73 *Dionysius ve spise O božských jménech* Dionysius Areopagita, podle tradice žák apoštola Pavla a první biskup athénský. Jeho cit. spis (*Περί θεῶν ὀνομάτων*), jeden ze čtyř, které se pod jeho jménem dochovaly, je charakterisován spojováním křesťanské dogmatiky s mystickými spekulacemi směru novoplatonského – 90-91 *proti těmž doktorovi... Petru Aureolimu* Petrus Aureoli (Pierre d'Auriol, *1322), slavný mistr pařížské university, zvaný Magister praecipuus, Doctor novus, Doctor facundus; arcibiskup v Aix en Provence, známý svými tendencemi intelektualistickými a empirickými

MICHAL PRAŽSKÝ O VLÁDĚ KNÍŽAT

Michal, vikář pražského kartusiánského kláštera Zahrady Panny Marie, náleží mezi přední theology doby Jenštejnovy. Vedle několika asketických děl, určených především členům vlastního řádu, napsal r. 1387 obsáhlý spis O vládě knížat (De regimine principum) v podobě dialogu mezi Rupertem (t. j. Ruprecht III. Falckým, jemuž jest traktát věnován) a Michalem (t. j. autorem).

Při skládání tohoto spisu se Michal opíral o některá starší pojednání, zabývající se podobnými otázkami, jako byly v první řadě spisy Tomáše Akvinského a Egidia Římského.

Uveřejněný výňatek, vykládající „o spravedlivé válce“, není bez časových narážek na církevní a politické poměry za velikého schismatu západního a byl znám i v době husitské, na př. Janu z Příbramě, a nějakým prostřednictvím i Petru Chelčickému, který ovšem důvody Michalovy, jehož nejmenuje, odmítá zcela rozhodně.

O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE

Jak a kdy je dovoleno válčit a bojovat a že knížata mají též na obranu válku vést a co je spravedlivá válka, v níž má kníže co nejvíce užít statečnosti.

Michal: Ačkoli již od Krista byl všem křesťanům mír zvěstován, přece se proto válka, je-li vedena správně a způsobem náležitým, nijak netupí, nýbrž se 5 doporučuje slovy Ambrožovými: „Statečnost, která hájí vlast před barbary válkou nebo brání slabých a spojenců před lotry, je plně spravedlivá.“ Tak Ambrož. Pročež i blažený Augustin praví: „Kdyby křesťanská kázeň vůbec haněla války, prosím v evangeliu by byla dána spíše ta spasitelná rada, aby zahodili zbraně a úplně se vzdálili od vojska. Avšak bylo jim řečeno: „Nikoho netýrejte a buďte spokojeni 10 se svým žoldem.“ Když jim tedy (Kristus) přikázal, aby byli spokojeni vlastním žoldem, nezakázal jim válčit.“ Tak Augustin. Proto týž praví i inde takto: „Nedomnívej se, že se nikdo nemůže líbit Bohu, kdo bojuje válečnou zbraní. Mezi těmi byl i svatý David, o němž vydal Pán tak veliké svědectví. Mezi těmi byl i onen setník, který řekl Pánu: Nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slovem

15 a uzdraven bude služebník můj. Neboť i já jsem člověk pod mocí postavený, máje pod sebou vojáky; a dím tomuto: „Jdi“ i jde; a jinému: „Přijď“, i přijde; a služebníkmu svému: „Učiň toto“, i učiní.“ O němž též Pán řekl: „Amen, pravím vám, nenalezl jsem tak veliké víry v Izraeli.“ Mezi těmi byl i onen Cornelius, k němuž anděl byv poslán řekl: „Cornelie, přijaty byly tvé almužny a vyslyšeny
20 tvé modlitby.“ Tak Augustin.

Robert: Jak slyším, nezakazuješ ani bojovat ani válčit.

Michal: Válčit pro obecné dobro schvaluji, ale toliko v tom smyslu, jak praví o tom Augustin: „Chtěl bych říci, že na vyšším místě jsou u Boha ti, kteří zanechavše těchto všech světských běhů, slouží mu ve svrchované zdrženlivosti a
25 čistotě, ale každý má, jak dí apoštol, svůj vlastní dar, jeden zajisté tak, druhý onak.“ A dodává: „Jedni ovšem za vás bojují modlitbami proti neviditelným nepřátelům, vy pak pro ně pracujete, bojující proti viditelným barbarům.“ Tak Augustin. Jako tedy, jak jsem řekl, tímto způsobem schvaluji bojovat pro obecné dobré, tak zase kárám válčení z pouhé žádostivosti boje a statku, aniž však zakazují
30 vojínům brát žold, dovolený již v evangeliu. Pročež dí Augustin: „Bojovat není zločinem, ale bojovat pro kořist jest hříchem; spravovat stát není přečinem, ale řídit stát tak, abys rozhojnil svůj majetek rodinný, jest zřejmě zavrženíhodné.“ A dodává: „Pročež tedy jakousi prozíravostí byl bojovníkům jistý žold stanoven, aby shánění potravy nebylo důvodem k hromadění kořisti.“ Tak Augustin.
35 Válka se schvaluje podobně, jako se žádostivost války zase zatracuje slovy Augustinovými: „Pokoji má chtítí vojín, k válce dochází z nevyhnutelností.“ Stejně týž praví jinde, že všichni, kteří mají zálibu v bojích, odcizí se míru a zapletou se do největších nesnází, neboť počátkem nejvyšší nesnáze je válka a spor. Tak Augustin. Tudíž, jako se nemá dychtit po válce, tak válka, vede-li se pro vlast a věc
40 spravedlivou, nejen že se nezavrhuje, jak již řečeno, nýbrž se chválí. A nazývá-li se válka na obranu vlasti podle Ambrože dokonale spravedlivou, jak teprve asi bude spravedlivá, vede-li se na obranu církve! Pročež praví papež Pelagius: „Božské a lidské zákony stanovily, aby odštěpenci od jednoty církve a buřiči, rušící ničemně její mír, byli potlačováni mocí světskou.“ A dodává: „Není nic většího, co byste
45 mohli přinést Bohu v obět, než když zařídíte, aby všichni, kteří šíleně vrhají sebe i jiné v zkázu, byli náležitou mocí zkrušeni.“ Tak onen.

Robert: Domníváš se snad, že knížata jsou povinna ostříhat církve, když je utiskována od nevěřících a rozkolníků?

Michal: Na to odpovídá Isidor slovy: „Knižata lidu ne nadarmo drží uvnitř
50 církve vrcholky dosažené moci, aby touž mocí upevňovali církevní kázeň; ostatně uvnitř církve nebylo by třeba moci, kdyby moc nemohla pod hrozbou kázně rozkázat to, co kněz nemůže vykonat skrze slova učení.“ A dodává: „Často má prospěch království nebeské skrze království pozemské, když ti, kteří uvnitř
církve jednájí proti víře a kázni církevní, bývají potírání silou knížat, a moc ukládá
55 kázeň, kterou pokora církve nestačí ohnout šíje pyšných, a nutí je uctívat lidi, kteří toho zasluhují.“ Dodává k tomu ještě tato slova: „Nechť vědí knížata svět-

ská, že jsou povinna vydat Bohu počet vzhledem k církvi, kterou od Krista přijímají v ochranu. Neboť ať již se rozmnožuje mír a kázeň církve přičiněním věrných knížat, ať již se rozkládá, Onen, který s důvěrou svěčil svou církev jejich moci, vyžaduje od nich počet!"

60 Robert: Ach mír! Necht' to, co pravíš, povází knížata dnes! Vždyť již nelze najít nikoho, kdo by vzal na sebe zbroj proti rozkolníkům útočícím na církev!

Michal: Žalostná to věc, jsou-li knížata natolik vlašná v křesťanském náboženství, že se nejeví u nich žádná horlivost k obraně víry, když přece kdysi národ, uctívající Boha, zdvihl válku proti zástupům barbarů a proti hrozným králům na obranu zákonů božských, pro něž byli na vyzvání svého vůdce připraveni zemřít; jakož se píše o nejstatečnějším Judovi, který své vojsko, chystající se svěsti bitvu pro zákony božské, posiloval slovy: „Přepašte se a buďte synové mocní, nebo lépe je nám umřítí v boji než viděti zlé věci národu našeho a svatých atd.“

65 70 Jestliže by knížata církve byla ochotna vést války pro církev, oč by takto tím více mohla vyniknout v bohatství a počtách! Pročež praví Řehoř v listě Gennadiovi, výběřčímu v Africe: „Více by ovšem prospěla sláva vaší vznešenosti u Stvořitele, kdyby bylo možno skrze ni obnovit společenství rozptýlených církví; neboť nezapomíná-li štědrými dary na odměny za svou slávu, tím štědřejší dary uděluje,

75 čím více pozoruje, jak se touto slávou množí důstojnost jeho náboženství.“ Tak Řehoř. To by se dotýkalo knížat, která se chtějí honosit jménem křesťanským podle slov Augustinových: „U pravých ctitelů božích jsou přípustné ty války, které se nevedou z ukrutnosti nebo chtivosti, ale ze snahy po míru, aby zlí byli zkroceni a dobrým se pomohlo.“ Tak Augustin.

80 Robert: Věřu, velmi prospěšné je, co pravíš, a mělo by to náležitě pohnout srdcem křesťanského knížete. Vpravdě nepochybuji o tom, že války, které se vedou na obranu církve proti nepřítelům, jsou dovolené a dobré. Ale prosím, rci, kdy a jakým způsobem je dovoleno knížeti válčit spravedlivě proti svým vlastním nepřítelům a proti spolukřesťanům.

85 Michal: Domnívám se, že při zachování náležité pozornosti se dovoluje každému knížeti vést válku spravedlivě, jestliže bez války mír nemůže udržet, ani ho dosáhnout, což Isidor definuje takto: „Spravedlivá jest taková válka, která se vypovídá a vede proto, aby se dosáhlo náhrady, aneb aby nebezpečí bylo odvráceno od lidí.“ Tak Isidor. Pro důkaz správnosti toho výměru je třeba vědět, co praví

90 blažený Tomáš, že totiž spravedlivá válka vyžaduje tři věci, kterých se dotýká onen výměr: za prvé autority knížete, za druhé spravedlivé příčiny a za třetí správného úmyslu válčících.

Robert: To mi vylož po pořádku!

95 Michal: Za prvé pravím, že spravedlivá válka vyžaduje autoritu knížete, z jehož rozkazu se vede válka. Neboť soukromé osobě nepřináleží zdvihnout válku, poněvadž může hájit své právo u soudu vyššího. Podobně též svolat množství lidu, což se musí stát ve válkách, nepřináleží soukromé osobě. Poněvadž však starost o stát je svěřena vládcům, jim také náleží chránit obec města nebo králov-

ství nebo provincie sobě poddané. A jako je jim dovoleno chránit ji hmotným
100 mečem práva proti vnitřním rušitelům tím, že trestají zločince, podle slov apošto-
lových: „Nebot' ne nadarmo nosí meč: boží zajisté služebník je, mstitel zuřivý
nad tím, kdož zle činí,“ tak jim také přináleží válečným mečem chránit obec
proti vnějším nepřátelům. Proto i knížatům se praví v žalmu: „Vytrhněte chu-
dého a nuzného z ruky hříšníka vysvobodte!“ Tak Tomáš. Pročež praví Augustin:
105 „Přirozený řád, přizpůsobený pokoji smrtelníků, toho vyžaduje, aby moc a roz-
hodování podniknout válku bylo u vládců.“ Tak Augustin.

Za druhé vyžaduje spravedlivá válka spravedlivou příčinu, totiž aby ti, kteří
jsou napadáni, pro nějakou vinu zasluhovali napadení. Proto praví Augustin:
„Spravedlivé války se nazývají ty, které mstí křivdy: tak má být válkou trestán
110 národ nebo město, které buď opominulo pomstít, co nešlechtného jeho poddaní
učinili, nebo vrátit, co bylo neprávem vzato.“ Tak Augustin. Pročež takovou
válku vedli synové Israelští proti synům Benjaminovým, zpusťovali je ohněm a
vyhubili mečem, poněvadž nechtěli pomstít zločin, který mezi nimi byl spáchán.
Pročež praví Augustin: „Vzpomínám si, že v třetí knize Ciceronově (nemýlím-li
115 se, O státu) se mluví v tom smyslu, že nejlepší obec nepodniká války, leč pro
věrnost nebo záchranu.“ Tak praví Augustin.

Za třetí vyžaduje spravedlivá válka, aby úmysl válčících byl řádný, jímž se
totiž zamýšlí, buď aby se prospělo dobru, nebo aby se uniklo zlu. Pročež praví
Augustin: „Co se kárá na válce? Snad to, že v ní umírají ti, kteří jsou smrtelní,
120 či snad to, aby nebyli podrobováni ti, kteří chtějí žít v míru? To hanět je vlastností
bázlivců a nikoli lidí zbožných. Chtivost škodit, mstivá krutost, nepokojný a nez-
krotný duch, hrabivost, panovačnost a podobné věci — to vše se právem na válce
kárá.“ Tak praví Augustin.

5 slovy Ambrožovými: „Statečnost... spravedlivá“ Ambrož (jeden ze čtyř t. zv. cír-
kevních Otců), De officiis ministrorum I, c. 27 (PL 16,66); Decretum magistri Gratiani,
pars II, Causa 23, quaest. 3, c. 5: Fortitudo (vyd. Friedbergovo, sl. 897) – 7-11 Augustin
praví: „Kdyby... válčí“ Augustinus Aurelius (354-430), Epistola ad Marcellinum,
Epist. III. cl., ep. 138 (PL 33, 532); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 2, § 5: Paratus
§ Nam si (Friedb. 891-892); Tomáš Aquinský, Summa II, 2, quaest. 40, art. 1. (Citát
z Pisma je Luk. 3,14) – 11-20 týž praví i jinde takto: „Nedomnívej se... své modlit-
by“ Augustin, Epistola ad Bonifacium. Epist. III. cl., ep. 189 (PL 33, 856); Decretum, pars
II, C. 23, quaest. 1, c. 3: Noli existimare (Friedb. 892; zde jen po slova: pod střechem
mou; citáty z Pisma jsou Mat. 8,8-10 a Skutk. 10,3-4) – 23-27 o tom Augustin: „Chtěl
bych... onak“ „Jedni... barbarům“ Augustin, Epistola ad Bonifacium, Epist. III. cl., ep.
189 (PL 33, 856); citát z Pisma je 1 Kor. 7,7 – 30-34 Pročež dí Augustin: „Bojovat...
zavrženíhodné“ „Pročež... kořisti“ (Pseudo)Augustin, De verbis Evangelii Lucae 3, sermo
82 (PL 39, 1904); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 5, c. 5: Militare (Friedb. 893) – 35-36
slovy Augustinovými: „Pokoji... z nevyhnutelnosti“ Augustin, Epistola ad Bonifacium. Epist.
III. cl., ep. 189 (PL 33, 856); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 3: Noli existimare
(Friedb. 892); týž i jinde – 41 podle Ambrože viz pozn. k ř. 5 – 42-46 Pelagius: „Božské...
světskou“ „Není... zkrúšení“ Pelagius (Pelagius II., 578-590 n. l.), Decretum, pars II, C. 23,
quaest. 5, c. 44: Quali nos (Friedb. 943) – 49-60 Isidor slovy: „Knížata... učení“ „Často...
zasluhují“ „Necht... počet“ Isidor (biskup sevillský, na poč. VII. stol. n. l.), Senten-

tiarum III, c. 51 (PL 83, 723); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 5, c. 20: Principes saeculi (Friedb. 936-937) – 67-69 *Judovi...* „*Přepašte se... svatých*“ 1 Mach. 3, 58-59 – 71-75 *Řehoř...* „*Vice... náboženství*“ Řehoř Veliký (papež 590-604 n. l.), Epistola ad Gennadium, Epist. I, ep. 74 (PL 77, 529); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 4, c. 48: Sicut excellentiam (Friedb. 925) – 77-79 *slov Augustinových*: „*U pravých... pomohlo*“ Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 6: Apud veros (Friedb. 893); Tomáš Aquinský, Summa I. c. – 87-89 *Isidor...* „*Spravedlivá... od lidí*“ Isidor, Etymologiarum XVIII, c. 1 (PL 82, 639); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 2, c. 1: Iustum est (Friedb. 894) – 90 *Tomáš Tomáš Akvinský (1225-1274 n. l.)*, Summa I. c. (citáty z Písma jsou Řím. 13, 4 a Ž. 81,4) – 104-106 *Augustin*: „*Přirozený řád... vládců*“ Augustin, Contra Faustum XXII, c. 75 (PL 42, 448); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 4: Quid culpatur (Friedb. 893); Tomáš, Summa I. c. – 108-111 *Augustin*: „*Spravedlivé... vzato*“ Augustin, Quaestionum in Pentateuchum VII, lib. VI, c. 10 (PL 34, 781); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 2, c. 2: Dominus Deus noster (Friedb. 894); Tomáš, Summa I. c. – 112 *Israelští Soud. 20* – 114 *Augustin*: „*Vzpomínám si... záchranu*“ Augustin, De civitate Dei XXII, c. 6 (PL 41, 758); v *třetí knize Ciceronově De republica III, c. 23* (nezachováno, známo jen odtud) – 119-123 *Augustin*: „*Co se kárá... kárá*“ Augustin, Contra Faustum XXII, c. 74 (PL 42, 447); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 4: Quid culpatur (Friedb. 892)

Autor spisu bral v první části naší ukázky doklady z Gratianova Decretu, v druhé části ze Summy Tomáše Aquinského.

SLOVNIKÁŘSTVÍ A BARTOLOMĚJ Z CHLUMCE

Staročeská slova v latinských slovnících a církevních textech objevovala se zprvu porůznu v podobě meziřádkových nebo okrajových přípisů (glos); tyto glosy někdy v dalších opisech pronikaly přímo do textu, a to nejpozději od 13. století. Glosy toho druhu jsou velmi důležité jakožto starobylé, často nejstarší doklady jednotlivých českých slov, ale jimi se ovšem ještě nevytváří písemnictví. Zato náležejí do české literatury samostatná latinsko-česká veršovaná díla slovníkářská, vzniklá v Praze brzy po polovině 14. století; nastupují na místo, které předtím zaujímaly výhradně latinské hexametrické skladby (k verši se sahalo z důvodů mnemotechnických) a přibírají nový významný úkol, totiž seznamovat „žáky“ (kleriky) s názvoslovím důležitějších pojmů současné vědy a života nejen po latinsky, nýbrž souběžně i v jazyce českém, a to v takovém rozsahu, pro něž neznáme obdoby u jiných národů.

Jsou to tři rozměrná veršovaná díla, která označujeme konvenčními a jistě nepůvodními názvy *Vokabulář gramatický* (731 veršů), *Bohemář* (981 veršů) a *Glosář* (2688 veršů). Jejich společným, donedávna neznámým původcem, byl mistr Bartoloměj z Chlumce (nad Cidlinou), řečený Claretus; zval se latinsky magister, jindy doctor Bartholomeus dictus Claretus de Solencia (patrně totožný s mistrem a lékařem Bartolomějem, který zemřel počátkem r. 1379 jako arcijáhen staroboleslavský).

Největší z jeho skladeb, t. ř. *Glosář*, je rozdělen v osm nestejných částí (I. o Bohu, světě a ovzduší, II. o tactvu, III. o vodě a vodních tvorech, IV. o ssavcích a nižších zvířatech, V. o rostlinstvu, VI. o druzích lidí a jejich fyzických i psychických vlastnostech, VII. o životě světském i duchovním, VIII. o uměních a řemeslech) a byl vypracováván za dobu čtyř let, kterou přesněji stanovit pomáhají jména a hodnosti českých současníků, kterých se v závěru některých věcných oddílů *Glosáře* dovolává (byl dokončen po r. 1364).

Stručnější, rovněž osmidílný t. ř. *Bohemář* jeví v podstatě stejné věcné utřídění (s přehozením II. a III. částí), ale byl určen poučení elementárnějšímu. Proto nešel do podrobností a vyhýbal se odlehlejším pojmům a jazykovým novotvarům.